

บทที่ 2

วิวัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์

หัวเรื่อง

1. วิวัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์
2. บ่อเกิดความรู้ 4 ทฤษฎี

สาระสำคัญ

1. มนุษย์ได้รับความรู้จาก บิดา มารดา ครูอาจารย์ ตำรา เพื่อน และ
กาลเวลา
2. บ่อเกิดความรู้ ซึ่งได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์, พระเวท และประสาทสัมผัส
3. ประเภทการรับรู้ ได้แก่ การคิดก้าวไปจากการรับรู้
4. ความรู้ได้จากการคิด

จุดมุ่งหมาย

เมื่อได้ศึกษาบทที่ 2 เรื่อง วิวัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์ จบแล้วนักศึกษา
สามารถ

1. บรรยายได้ว่าความรู้มีวิวัฒนาการมาอย่างไร
2. จำแนกประเภทของความรู้ออกได้
3. บอกบ่อเกิดของความรู้ได้
4. แสดงให้เห็นว่าคนเรารู้แล้วจึงคิดในบางครั้ง แต่บางครั้งคิดแล้วจึงรู้

บทที่ 2

วิวัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์

บทนำ

ปัญหาที่ว่าความรู้ของมนุษย์วิวัฒนาการมาจากไหน มีธรรมชาติเป็นอย่างไร มีขอบเขตแค่ไหน ผิดถูกอย่างไร เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไร ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาของวิชาญาณวิทยา ญาณวิทยานี้เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เมื่อเรียนปรัชญาแล้วจำเป็นต้องเรียนญาณวิทยาด้วย เพราะจะทำให้เราเข้าใจปรัชญาในฐานะที่เป็นความรู้สากลและจำเป็น ถ้าเราไม่รู้ว่าความรู้ได้มาอย่างไรแล้วกลับไปพรวดเพื่อสาธยายปรัชญาให้คนเชื่อก็เป็นการเปล่าประโยชน์

เมื่อมีผู้ถามว่า “เราได้ความรู้มาจากไหน?” เรามักจะตอบกันโดยไม่ต้องคิดว่า “ได้ความรู้มาจากครูก่อน แล้วต่อมาก็ได้จากตำรา” แต่ถ้าจะถามต่อไปอีกว่า “ครูของเรา และคนเขียนตำราเล่าได้ความรู้มาจากไหนมาสอนเรา และได้มาอย่างไร”

เพื่อตอบปัญหานี้ ผู้เขียนใคร่ขอถอดข้อความในบทประพันธ์สันสกฤตมีใจความว่า “เราได้ความรู้มาจากครู—อาจารย์ บิดา—มารดา เพื่อนสนิทมิตรสหาย ตำรา และจากกาลเวลาอันสมควร”

เมื่อได้ความรู้ต่าง ๆ มาแล้วจากแหล่งเหล่านั้น ก็มีได้หมายความว่าความรู้นั้นจะอยู่กับเราตลอดไปไม่ ถ้าเราไม่หมั่นสาธยายและทบทวนความรู้แล้ว ความรู้ก็จะไม่อยู่กับเรา

เราก็ลืมความรู้นั้นเสีย ดังนั้นจึงสมจริงกับข้อความในบทประพันธ์สันสกฤตอีกบทหนึ่งว่า “มีความรู้อยู่ในหนังสือ มีเงินอยู่ในกำมือของคนอื่น เมื่อถึงเวลาจะใช้เกิดขึ้น ความรู้นั้นก็ไม่ใช้ ความรู้ เงินนั้นก็ไม่ใช่เงิน” เพราะความรู้และเงินไม่ได้อยู่กับเรา จึงไม่อาจนำมาใช้สอยให้ เกิดประโยชน์ได้ ความรู้ที่จะเป็นความรู้ที่สามารถนำมาใช้ได้ทันทีนั้น ต้องเป็นความรู้ที่อยู่กับตัวเราสมจริง ดังคำกล่าวที่ว่า “มีความรู้อยู่กับตัวกลัวอะไร ชีวิตไม่ปลดปลงคงได้ดี” หรือการมีเงินต้องเป็นเงินที่มีอยู่ในกำมือของเราจึงสามารถนำออกมาใช้ได้ทันทีทั้งที่เมื่อมีความประสงค์สิ่งใด

นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีเก่า ๆ เกี่ยวกับวิวัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์ เราจึงควรพิจารณาและศึกษาทฤษฎีเหล่านี้เป็นพื้นฐานเสียก่อน ก่อนที่จะผ่านไปศึกษาญาณวิทยาชั้นสูงต่อไป ซึ่งมีทฤษฎีและความเชื่อเก่า ๆ สืบทอดกันมาดังนี้

1. ความรู้ได้มาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (the divine)

นักปรัชญาสมัยโบราณส่วนมากและนักปรัชญาสมัยปัจจุบันบางท่านมีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือสิ่งอื่นใดในสากลโลกอยู่สิ่งหนึ่ง มีธรรมชาติเป็นนามธรรม และมีลักษณะ เลอเลิศทางปัญญาทุกประการ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวนี้มีธรรมชาติเป็นจิตสากล ซึ่งครอบงำ จิตย่อย ๆ ของคนเราไว้ จิตของคนเราแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของจิตสากล จิตสากลนี้มีชื่อเรียก ต่างกัน เช่น พรหม พระผู้เป็นเจ้า ฯลฯ

ปัจจุบันนี้เป็นยุคของวิทยาศาสตร์ เชื่อกันว่าความรู้ได้มาจากการวิจัย และการวิจัย เกิดขึ้นได้เพราะสังคมพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง

ด้วยเหตุนี้ ความต้องการในการวิจัยข้อมูลต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น เราไม่เชื่อว่าเราได้ความรู้ จากพระผู้เป็นเจ้า เพราะชาวโลกผู้ที่ไม่นับถือพระผู้เป็นเจ้าก็อาจสร้างปัญญาขึ้นมาได้ ผู้ที่ ไม่มีพระผู้เป็นเจ้านับถือแต่ก็มีปัญญาสร้างความรู้ขึ้นมาได้เหมือนกัน

ฉะนั้น ความเชื่อว่า “ความรู้ที่ได้มาจากพระผู้เป็นเจ้าจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายใด ๆ ทั้งสิ้น”

2. ความรู้ได้มาจากพระเวท

เมื่อประมาณ 5,000 ปีล่วงมาแล้ว พวกพราหมณ์ซึ่งเป็นวรรณะชั้นสูงของอินเดียได้ เทียวสั่งสอนว่า ปัญญาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเรียกว่า “พระเวท” . พระเวทนี้เป็นที่เชื่อถือกันว่า

เป็นสิ่งหลังไหลออกมาจากพระโอษฐ์ของพระพรหมและพระเวทเป็นบ่อเกิดของวิทยาการทุกสาขา บุคคลผู้ต้องการเรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ ต้องเรียนคัมภีร์พระเวทซึ่งเป็นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอินเดียเคารพนับถือยิ่งนัก

นอกจากนี้ คัมภีร์พระเวทยังเป็นที่รวบรวมคำสวดสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ รวมทั้งพิธีกรรมทางศาสนาอีกด้วย

คัมภีร์พระเวท¹แบ่งออกเป็นส่วนย่อยได้ดังนี้

1. **ฤคเวท** ว่าด้วยบทสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า เทพเจ้าที่ได้รับการสรรเสริญมากที่สุดคือ พระอินทร์ พระอัคนี และพระวรุณ แต่ก็ถือว่าเทพเจ้าทั้ง ๓ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นพระผู้เป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่องค์เดียว มีอานุภาพปกคลุมสิ่งทั้งปวง นี่คือความคิดแบบเอกเทวนิยม

2. **ยชุรเวท** ว่าด้วยพิธีบูชาขัยัญและบทสวดประกอบพิธีกรรม ซึ่งแสดงว่ายชุรเวทเน้นหนักวิธีการเพื่อเข้าถึงจุดหมาย เพราะหลักการและจุดหมายเป็นของแน่นอนอยู่แล้ว

3. **สามเวท** ว่าด้วยพิธีกรรมสำหรับประชาชนทั่วไป อันเป็นอุดมการณ์แบบหนึ่งที่จะช่วยคนเป็นอันมากให้หลุดพ้นจากความทุกข์

4. **อาถรรพเวท** ว่าด้วยไสยศาสตร์หรือคาถาอาคมที่ใช้ในความหมายต่าง ๆ กัน เช่น รักษาโรค และเอาชนะศัตรู

เมื่อกล่าวโดยสรุป ลักษณะบ่อเกิดความรู้ในคัมภีร์พระเวทเชื่อการแก้งความจริงหรือการคิดหาเหตุผลว่าเป็นบ่อเกิดความรู้

ตามปกติแล้วพวกพราหมณ์ถือว่าหน้าที่ของตนคือการศึกษาคัมภีร์พระเวทซึ่งบุคคลในวรรณะอื่นจะศึกษาหรือค้นคว้าด้วยไม่ได้

ดังนั้น พราหมณ์จึงเป็นปัญญาชนอยู่ในสมัยก่อนพุทธกาล เพราะเป็นผู้ผูกขาดการศึกษาคัมภีร์พระเวทแต่ผู้เดียว และมีกล่าวไว้ในคัมภีร์อุปนิษทว่า ปากของพระพรหม ได้แก่ พราหมณ์หรือพราหมณ์เกิดมาจากปากของพระพรหม จึงกลายเป็นนักปราชญ์ผู้รู้เรื่องราวต่าง ๆ

ฝ่ายพวกพราหมณ์คิดกันในทำนองที่ว่า พระเวทอันเป็นของวิเศษนั้นจะเกิดขึ้นแก่ผู้บำเพ็ญตบะ จึงได้พากันฝึกหัดนั่งสมาธิตั้งใจให้แน่วแน่ หรือทำการประกอบพิธีกรรมด้วยประการต่าง ๆ เพื่อให้เทพเจ้าโปรด และโดยทำนองนี้ พระเวทจะได้ล่องลอยเข้ามาอยู่ในตัวของผู้นั้น และผู้นั้นก็จะเกิดปัญญาขึ้นเพราะอิทธิฤทธิ์ของพระเวท แต่ความจริงคงมีว่าพระเวท

¹ ผศ. อมร โสภณวิทเชษฐวงศ์, ปรัชญาเบื้องต้น มร. 25276 หน้า 17

ถูกต่อ ๆ กันไปจากปากพราหมณ์คนหนึ่งไปสู่พราหมณ์อีกคนหนึ่งเท่านั้น

ในทางพุทธศาสนานิกายมหายานก็เกิดมีความคิดใกล้เคียงกันขึ้นว่า **“จิตของคนเราทุกคนเป็นพุทธะหรือผู้รู้แจ้งอยู่แล้ว”** พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานกล่าวว่า **“จงมองดูภายในเถิดท่านเป็นพุทธะอยู่แล้ว”**

จากข้อความดังกล่าวนี้ก็ได้ความว่า คนเรามีปัญญาล้ำเลิศอยู่ในตัวอยู่แล้ว เพียงแต่เราไม่ทราบ และเก็บเอาความรู้และปัญญาของตนเท่านั้น เราจึงยังไม่บรรลุปัญญาอันเป็นพุทธะนี้

พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานจึงแนะนำให้ทำสมาธิแล้ว **“เพ่งภายใน”** และกล่าวว่า การกระทำเช่นนี้จะก่อให้เกิดสติปัญญาอันใหญ่หลวง ส่วนพวกพราหมณ์ก็มีคำสอนคล้าย ๆ กันอย่างนี้ คือ สอนว่า ปรามาตมัน หรือจิตของพระพรหม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง วิญญาณสากลแยกตัวออกเป็นชีวาตมันหรือวิญญาณส่วนบุคคล ชีวาตมันนี้มีธรรมชาติเลิศล้ำเหมือนจิตของพระพรหมทุกประการ

ฉะนั้น ชีวาตมันกับธาตุพุทธะจึงดูเป็นข้อคิดที่คล้ายคลึงกันมาก ความอัจฉริยะของบุคคลก็เช่นเดียวกัน อัจฉริยะบุคคลบางคนอาจมีความรู้ขึ้นมาเองได้โดยไม่ต้องเรียน เรียกว่าเกิดขึ้นมาเป็นคนแล้วรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้หมด ทั้งนี้เป็นเพราะเคยสะสมความรู้มาเป็นเวลานาน (ในอดีตชาติ) พอเกิดมาในชาตินี้จึงกลายเป็นคนฉลาดรอบรู้สารพัดสิ่ง มีความชำนาญการเป็นพิเศษกว่าบุคคลทั่วไป (สำหรับฝ่ายที่มีความเชื่อในเรื่องการสืบต่อของความรู้จะมีความเห็นดังกล่าวมานี้)

ส่วนความคิดของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือหินยาน มีความเชื่อว่าธรรมชาติดั้งเดิมของจิตนั้นเริ่มต้นจากความรู้มาก่อน ต่อมาได้เกิดความชัดเจนต่อโลกและได้รับการศึกษาอบรมในภายหลัง จิตจึงค่อย ๆ รู้ขึ้นโดยลำดับ ซึ่งมีพุทธพจน์รับรองไว้ **“ปัญญาย่อมเกิดเพราะการประกอบหรือการปฏิบัติ (ไม่ใช่เกิดเอง) ความเสื่อมปัญญาย่อมมีเพราะไม่ประกอบเมื่อรู้ทางแห่งความเสื่อมและความเจริญทั้งสองแห่งนี้แล้ว จงตั้งตนไว้ในทางที่ปัญญาจะเกิดเถิด”**

สำหรับมติที่ว่า ปัญญามีอยู่ได้ด้วยเองก็ดี หรือมนุษย์มีปัญญาอันเลิศล้ำเป็นธรรมชาติอยู่แล้วก็ดี เป็นมติที่กล่าวเอาเองทั้งนั้นโดยปราศจากข้อพิสูจน์ทั้งสิ้น เราทุกคนในขณะนี้ย่อมตระหนักอยู่ว่า ความรู้อะไรก็ตามย่อมมีอยู่ในจิตของเรา และในจิตของเราก็ยังไม่มีความรู้ อะไรมากนัก เพราะต้องศึกษาและปฏิบัติด้วยความพากเพียรจึงจะเกิดปัญญาขึ้นในจิต

ฉะนั้น ญาณวิทยาจึงแนะนำให้เรารู้จักแสวงหาบ่อเกิดของความรู้ ซึ่งสังเกตและพิสูจน์ทดลองได้เท่านั้น

3. ความรู้ได้มาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส (Sense perception)

ความรู้ได้มาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสนี้เป็นความรู้ที่เราสามารถทดลองให้เห็นจริงได้ว่า ความรู้เกิดขึ้นในขณะที่อวัยวะรับสัมผัสของเรา เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย กระทบกับสิ่งแวดล้อมภายนอก นี่เป็นหลักขั้นมูลฐานของญาณวิทยาซึ่งมีนักปรัชญาคนสำคัญที่สุดชื่อ จอห์น ลอค นักปรัชญาชาวอังกฤษ ซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1632–1704 หลักญาณวิทยาของเขาเรียกว่า ทฤษฎีประจักษ์นิยมหรือประสบการณ์นิยม (Empiricism) ซึ่งเราจะได้ศึกษาในบทต่อไปในรายละเอียด ประสบการณ์นิยมนี้มีคำสอนที่ขัดแย้งกันกับนักสสารนิยมบางพวก เช่น โมลชอท-บुकเนอ ซึ่งอ้างว่าสมองไม่ได้ผลิตความคิด มันได้แต่เก็บมโนภาพจากความตรงตราที่เคยได้รับมาก่อนแล้วเท่านั้น และหลักการที่ว่าความรู้ได้มาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส จะเป็นหลักของญาณวิทยาเป็นอย่างดี

ปรัชญาพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตั้งที่ปรากฏใน “มิลินทปัญหา” นั้นสอนไว้คล้าย ๆ กันว่า ความรู้เกิดจากการรับรู้ทางผัสสะ เช่น เมื่อมีรูปมากระทบตา ก็เกิดการรับรู้ทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ เมื่อมีวัตถุมากระทบกาย ก็เกิดรับรู้ทางกาย เรียกว่า โผฏฐัพพะ (การถูกต้องหรือการสัมผัส) เมื่อมีสารมากระทบลิ้นก็เกิดการรับรู้ทางลิ้น เรียกว่า ชิวหา-วิญญาณ เมื่อมีเสียงมากระทบหูก็เกิดการรับรู้ทางหู หรือการได้ยิน เรียกว่า โสตวิญญาน คำว่า วิญญานในที่นี้จึงมีความหมายเท่ากับการรับรู้หาได้หมายถึงจิต หรือเจตภูต ไม่

4. ลักษณะของการรับรู้

สรุปแล้ว เมื่อมีรูปมากระทบตา มีสารมากระทบลิ้น หรือมีเสียงมากระทบหู ฯลฯ ก็เกิดความรู้สึกขึ้น และพร้อม ๆ กับความรู้สึกนี้ ก็ปรากฏลักษณะของความรู้สึก เป็นความรู้สึกชอบ-ชัง หรือวางเฉยไปในตัวด้วย

คำว่า “ความรู้สึก” เป็นคำกว้างและหมายถึง การกระทบเท่านั้น ทางพุทธศาสนาเปรียบได้กับการกระทบของหัวพระสองตัว หรือสิ่งสองสิ่งเท่านั้น และไม่มีอะไรมากกว่านี้ ต่อจากนั้น ความรู้สึกจะแล่นไปตามเส้นประสาท ซึ่งเป็นกระแสไฟฟ้า และสะท้อนขึ้นในสมอง เป็นมโนภาพของความตรงตรา (Impression) นั้น การปรากฏของมโนภาพนี้เป็นเรื่องของกระแสไฟฟ้า

ในปัจจุบันนี้ มีนักกายวิภาควิทยาสามารถพิสูจน์ให้เห็นได้แล้วว่า การคิดเป็นเรื่องของไฟฟ้า แต่ข้อนี้ขอให้นักศึกษาโปรดอย่าเข้าใจไปว่า การรับรู้เป็นเพียงอุปกรณ์สำหรับการรับรู้

เท่านั้น หากใช้เหตุแห่งการรับรู้ไม่ คำว่า “มโนภาพ” หมายถึง ภาพในความคิดทุกประเภท ซึ่งเป็นมโนภาพของการเห็น, การดม, การชิม, การฟัง และการแตะต้องก็ได้ทั้งนั้น นี่เป็นคำที่ใช้กันในทางปรัชญา

วิชาจิตวิทยา เรียกความจริงตราว่า สิ่งที่รับทราบ หรือสิ่งที่รับรู้ (Percept) แต่ผู้เขียนขอให้ใช้คำว่า ความจริงตรา เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดของนักปรัชญาเพนทาการนิยม (Sensationalist) ชื่อ เดวิด ฮิวม์ ซึ่งเราจะได้เรียนแนวความคิดของเขาในบทต่อไป ทั้งนี้เพื่อหมายรวม ๆ ถึงสิ่งที่รับทราบอันก่อให้เกิดความรู้สึกชอบ, ชัง หรือวางเฉยไปในตัวด้วย

จากความจริงตราจะเกิดความทรงจำขึ้น (memory) และจากความทรงจำจะเกิดการนึก (Recollection) ผลการนึก คือ มโนภาพ (Idea) ในสมองนี้เป็นมโนภาพแห่งการนึก หรือมโนภาพแห่งจินตนาการ (Ideas of Imagination) เพราะมันไม่ใช่มโนภาพที่เกิดจากความจริงตราทางผัสสะโดยตรง มโนภาพที่นึกขึ้นมาได้นี้ คือ ความรู้ขั้นมูลฐานของเรานั้นเอง เพราะเมื่อเราคิดว่าเรารู้อะไรสักอย่างหนึ่งนั้น สิ่งที่ปรากฏเป็นความรู้ของเรา คือ **มโนภาพในสมอง**

ความรู้อันเป็นมโนภาพนี้ ย่อมเป็นของส่วนตัวเฉพาะบุคคล เพราะมโนภาพอันนึกขึ้นมา นี้เรารู้เพียงคนเดียว คนอื่นจะมาเห็นมโนภาพที่เรานึกขึ้นมาหาได้ไม่ มโนภาพในการนึกของเรา จึงเป็น “**มโนภาพส่วนบุคคล**” (Individual Idea) ส่วนมากมโนภาพจากความจริงตรานั้นเป็นมโนภาพที่คนเราเห็นร่วมกัน ตัวอย่าง จมมองดูไฟดวงหนึ่งแล้วมโนภาพแห่งความจริงตราต่อดวงไฟจะเกิดขึ้นในสมองของเรา ในเวลาเดียวกันมันก็เกิดขึ้นในสมองของคนอื่น ๆ ทั้งหมดที่จ้องมองดูไฟดวงนั้นอยู่

แต่ในขณะที่เดียวกัน เรานึกถึงดวงไฟอีกดวงหนึ่งดังนี้ คนอื่น ๆ ทั้งหมดก็ไม่ทราบที่เรากำลังนึกถึงอะไร เขาจึงไม่มีมโนภาพดวงไฟในความนึกคิดของเรา

นี่เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่ามโนภาพแห่งจินตนาการเป็นของเฉพาะตัว ดังนั้น คำว่า จินตนาการ คำนี้จึงหมายถึงการนึกคิด

เมื่อคน ๆ หนึ่งกำลังคิดอะไรอยู่ เราไม่มีทางจะใช้วิธีรับสัมผัสเท่าที่มีอยู่ทำการสังเกตให้รู้ความคิดของเขาโดยตรงได้ กล่าวคือ เราไม่อาจใช้ผัสสะติดต่อบรรเทาบมโนภาพแห่งความนึกคิดของผู้อื่นได้ ทั้งนี้เพราะมโนภาพไม่ใช่สสารหรือรูปธรรม ในกรณีเช่นนี้จึงมีคำกล่าวว่า “**จิตมนุษย์นี้ไซร้ยากแท้หยั่งถึง**”

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าเราไม่สามารถทราบมโนภาพของผู้อื่นได้โดยตรง ได้แต่ทราบเพียงว่า มโนภาพเกิดจากความจริงตรา และความจริงตราเกิดจากการ “เห็น” สสาร เราอาจ

ทราบมโนภาพของคนอื่นได้ด้วยการ “ดู” สสารนั้น จึงมีทางที่จะทราบมโนภาพของคนอื่นได้ด้วยวิธีดูสสารอันเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดมโนภาพของเขาเท่านั้น

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เราจะรู้แน่ได้ก็เฉพาะความคิดหรือมโนภาพอย่างกว้าง ๆ ของเขา ส่วนมโนภาพเฉพาะนั้นยากที่จะรู้ได้ แต่ก็มีวิธีที่จะรู้ได้ และวิธีดังกล่าวนั้นคือ “ภาษา” เป็นสื่อกลางให้เรารู้มโนภาพของเขาด้วยการกำหนดเสียง ๆ หนึ่ง หรือคำ ๆ หนึ่ง ให้ตรงกับสสารชนิดหนึ่ง เช่น ปากกา หรือ ดินสอ ดำ แดง เขียว ฯลฯ และกำหนดให้รู้ว่า มโนภาพอย่างนี้ตรงกับสสารอย่างไร

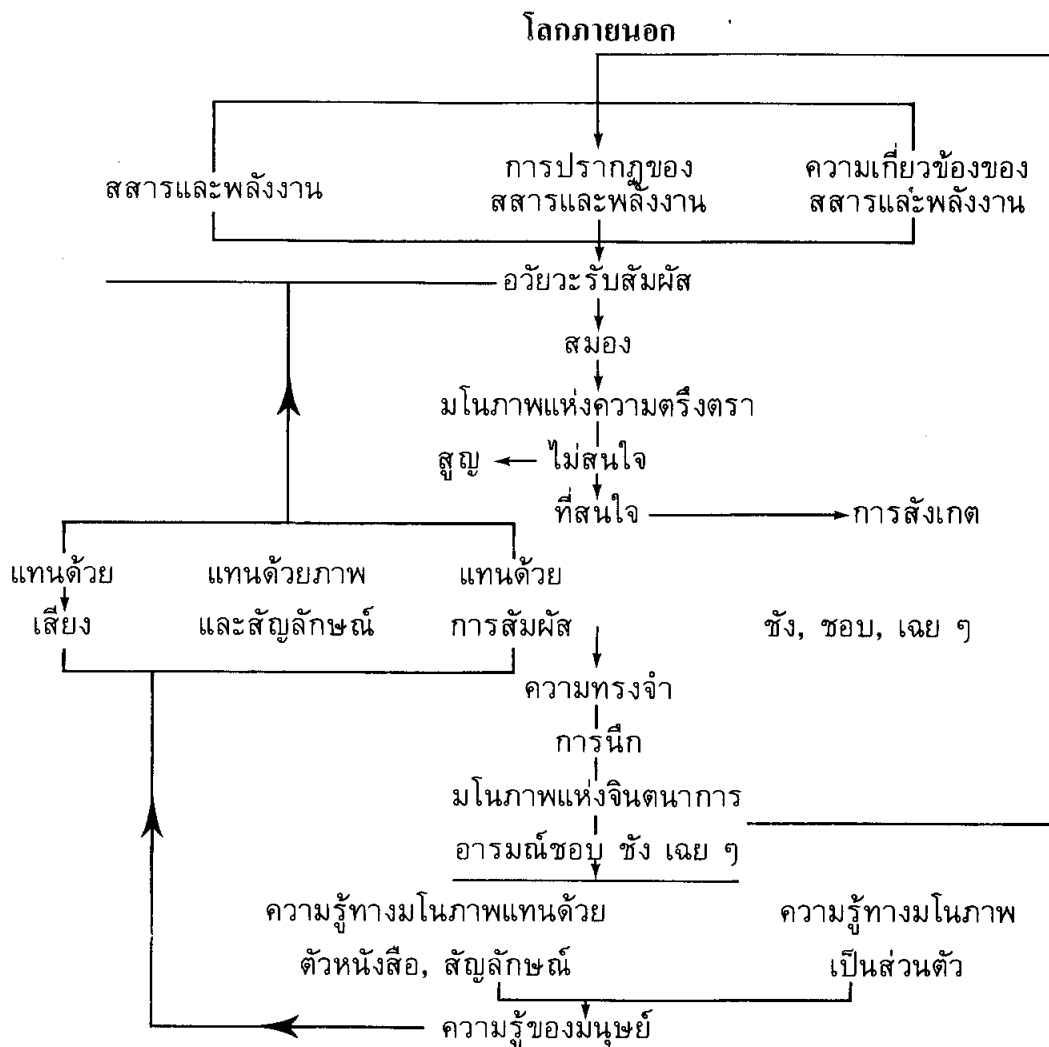
ฉะนั้น เรามีมโนภาพอย่างใดก็อาจบอกให้ผู้อื่นทราบได้ ทั้งนี้โดยการติดต่อทางภาษา อันใช้เสียงและสัทสัมผัสเป็นเครื่องมือ ดังนั้น จึงมีทางที่เราจะรู้มโนภาพของผู้อื่น หรือบอกความนึกคิดแก่กันได้

ด้วยเหตุนี้ ความรู้ทางมโนภาพจึงถ่ายไปเป็นความรู้ทางเสียงได้ และเมื่อพิมพ์เป็นหนังสือออกมาเป็นรูปเล่มแล้ว ความรู้ทางมโนภาพจึงถ่ายเป็นความรู้ทางหนังสือได้ ความทรงจำจึงถูกถ่ายทอดออกมาเป็นการบันทึก ภาพเขียน-ภาพถ่าย ภาพไดอะแกรม ตลอดจนจนถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ยังช่วยการถ่ายทอดความรู้ทางมโนภาพได้อีก และอาศัยเครื่องมือบันทึกเสียง บันทึกภาพ คนเราจึงสามารถสะสมความรู้ไว้ได้อย่างมากมายทีเดียว และต่อไปนี้มันจะไม่เป็นความรู้ทางมโนภาพเฉพาะตัวบุคคลอีกแล้ว หากเป็นความรู้ของมวลมนุษย์ทีเดียว แม้คนตาบอดก็อาจเรียนรู้ได้โดยการอ่านอักษร “มือคลำ” ทั้งนี้โดยการใช้การสัมผัสต่าง ๆ

ดังนั้น จึงเห็นได้โดยง่ายว่า คนเราได้รับความรู้มาทางผัสสะเป็นการเริ่มแรกก่อน แม้ในการศึกษา การถ่ายทอดความรู้ การเรียน การอบรม ก็ต้องอาศัยอวัยวะรับสัมผัส เช่น ตา หู ฯลฯ สำหรับในการปฏิบัติต้องใช้มือทำ

ฉะนั้น ในกระบวนการเรียนรู้ทั้งหลายต้องอาศัยอวัยวะรับสัมผัสทั้งนั้น เราจึงสามารถทำภาพแสดงการเกิดความรู้ของมนุษย์ได้ดังนี้

5. ประเภทการรับรู้

6. การคิดก้าวไปจากการรับรู้ (รู้แล้วจึงคิด)

การรับรู้เป็นเรื่องกลไกโดยเฉพาะ และเราอาจสร้างเครื่องกลไกให้รับรู้เหมือนมนุษย์ก็ได้ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้ตรวจข้อสอบแทนคนได้ ผิดกันก็เพียงแต่ว่า เครื่องกลไกไม่มีความรู้สึก ชอบ ซัง หรือ เฉย

การรับรู้ก็ยังช่วยความคิดอีกทางหนึ่งด้วย คือ เวลาเราเห็นสิ่ง ๆ หนึ่งตรงหน้าเรา เราจะสามารถพิจารณาคุณสมบัติของสิ่งนั้นได้อย่างชัดเจน แต่พอนำสิ่งนั้นไปจากเรา เราจะสืมรายละเอียดเกี่ยวกับคุณสมบัติต่าง ๆ ของมันทันที

สำหรับเรื่องนี้ การรับรู้ของคนสองคนหรือหลาย ๆ คนเกี่ยวกับสิ่งเดียวกันนั้น จะตรงกันในลักษณะเด่น ๆ เช่น รูปร่าง ส่วนลักษณะปลีกย่อยของสิ่งหนึ่ง ๆ นั้น คนหลายคนอาจจำได้คนละอย่าง

นักวิทยาศาสตร์ที่มีจิตมุ่งพิจารณาลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี หรือศิลปินที่ต้องการเขียนภาพสิ่งนั้นจากความทรงจำให้เหมือนก็ดี ย่อมจำลักษณะปลีกย่อยได้ดีกว่าสามัญชน

มโนภาพจากข้อเท็จจริงนั้นสว่างจ้าเด่นชัด และรวมเอาลักษณะรายละเอียดต่าง ๆ ไว้หมด แต่มโนภาพในจินตนาการนั้นมีมืดมัว ไม่เด่นชัด ส่วนมากปราศจากรายละเอียดของลักษณะต่าง ๆ แต่กลับเป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง คือ มันช่วยในการแบ่งประเภทสรรพสิ่งต่าง ๆ และก่อให้เกิดความคิดรวบยอดขึ้น (concept) ความคิดรวบยอด คือ สิ่งที่เป็นสื่อกลางระหว่างสิ่งที่เรารับทราบ (percept) และเกิดขึ้นได้ดังนี้

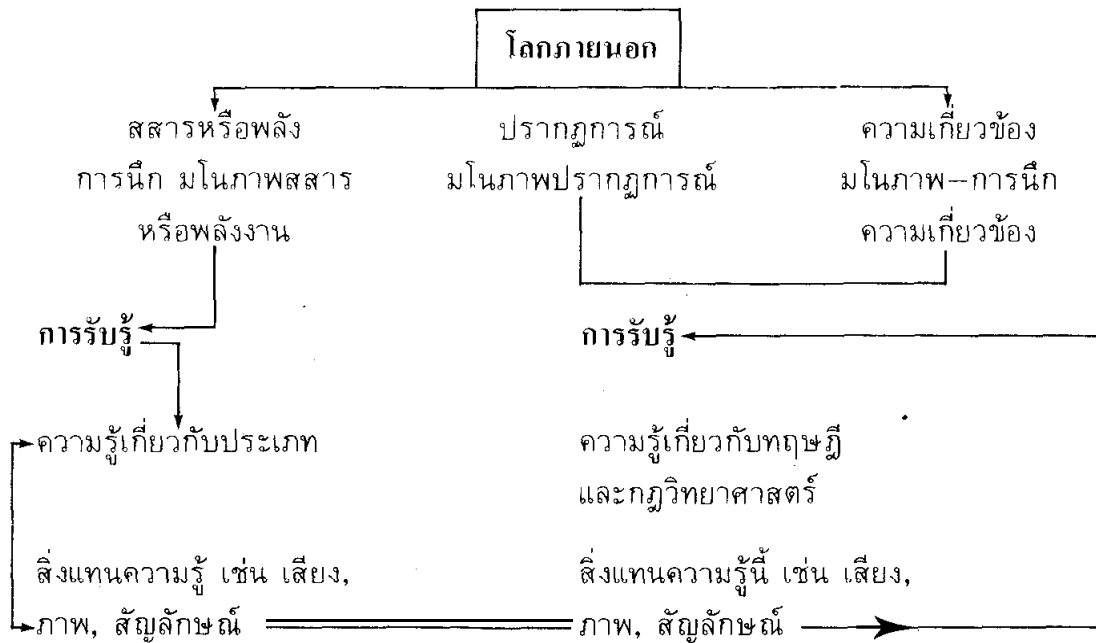
เมื่อเราเห็นแมวตัวหนึ่ง เราจะมโนภาพอันเลื่อนลางเกี่ยวกับแมวตัวนั้น ครั้นต่อมาเราไม่มองดูแมว แต่มองดูลูกเสือซึ่งมีรูปร่างโดยส่วนใหญ่แล้วคล้ายแมว ทำให้เรานึกถึงมโนภาพของแมวขึ้นมาในเวลาเดียวกัน เราจึงรู้ว่าเสือเหมือนกับแมว นี่เป็นสาเหตุให้เกิดความคิดเรื่องความเหมือนกันและความเป็นสิ่งเดียวกัน

ในกรณีเช่นนี้ หากเอาแมวมาวางไว้ใกล้ ๆ กันกับเสือ เราจะเห็นลักษณะปลีกย่อยที่แตกต่างกันอยู่ได้ง่าย ความรู้ของเราจึงกลับคืนจากการรับรู้ลักษณะของเสือและแมวไปเป็นความรู้ที่เป็นความคิดเรื่อง ความเหมือนกัน (Likeness) ความเป็นสิ่งเดียวกัน (Identity) ความแตกต่างกัน (Difference) ความเป็นคนละสิ่ง (Non-Identity)

สรุปความว่า ในขั้นรับรู้ เราจะสามารถจัดประเภท สร้างทฤษฎี และกฎวิทยาศาสตร์ นี่เป็นการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับประเภททฤษฎี และกฎทางวิทยาศาสตร์โดยตรง

เราอาจเขียนภาพแสดงการได้มาของความรู้ดังกล่าวได้ดังนี้¹

¹สมิคร บุรารวาส, ปัญญา, สำนักพิมพ์รวมสาส์น กรุงเทพฯ, 2497

เมื่อพิจารณาตามเหตุผลดังกล่าวมานี้ เราพอจะเห็นได้ว่า เราได้ความรู้มาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ฉะนั้น ความรู้ที่ได้มาจากการคิดจึงไม่แน่นอนเหมือนความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัส จริงอยู่ ทฤษฎีย่อมมีประโยชน์มาก เพราะมันทำให้เราสามารถค้นคว้าหาความจริงได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แต่เมื่อเราได้ค้นพบความจริงมาแล้ว ทฤษฎีก็หมดการระไป หลักแห่งสัจธรรมจึงเป็นดังนี้ คือ "จงพยายามหาข้อเท็จจริงให้ได้มาและคิดให้น้อย ๆ"

สัจธรรมสัมบูรณ์ (Absolute truth) คือ ความแท้จริงล้วน ๆ ที่เกี่ยวข้องกันตามความสัมพันธ์อันเป็นธรรมชาติของมัน สัจธรรมย่อมไม่สมบูรณ์หากยังมีทฤษฎีทำการเชื่อมต่อข้อเท็จจริงอยู่

ดังนั้น วิทยาศาสตร์จึงเป็นวิชาการ "ค้นหา" ไม่ใช่คิดหาความจริง แบบปรัชญา การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ทุกสาขาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในการแสวงหาความรู้ ทฤษฎีเป็นเพียงเครื่องมือหรืออุปกรณ์นำไปสู่การปฏิบัติค้นคว้าต่อไปอีกเท่านั้น

7. ความรู้ที่ได้จากการคิด (คิดแล้วจึงรู้)

เมื่อเราได้รับความรู้จากการรับรู้โดยตรงจากการสัมผัสแล้ว เราก็มีความรู้ที่เกิดจากการคิดต่อไปอีก จริงอยู่ เราไม่อาจคิดให้ล่วงรู้โลกภายนอกโดยไม่ผ่านอวัยวะรับสัมผัสได้

แต่เมื่อเราเกิดความรู้จากการแตะต้องโลกภายนอกโดยตรงแล้ว เราก็อาจนึกถึงความรู้เหล่านี้ได้ใหม่ในภาพ นี่คงเป็นมโนภาพที่เคยสะท้อนขึ้นในสมอง เมื่อเรากระทบกับโลกภายนอกแล้วนั่นเอง

ฉะนั้น เราจึงวางหลักได้ว่า มโนภาพทั้งหลายในความคิดของเราหาได้เกิดจากการสร้างสรรค์ของจิตขึ้นจากความว่างเปล่าไม่ หากเกิดจากการนึกถึงมโนภาพที่มีสิ่งภายนอกเป็นต้นเหตุระหว่างที่เรานึกมโนภาพขึ้นนี้ จิตของเราจะทำการพิจารณาามโนภาพนี้ ก็คล้ายกับว่าทำการสัมผัสมโนภาพนี้เหมือนตาสัมผัสกับสิ่งภายนอกภายนอกจะนั้น

เรื่องการสัมผัสทางใจนี้ พุทธศาสนาถือว่าเป็นสัมผัสที่หก เรียกว่า “มโนสัมผัส” และความรู้ที่เกิดจากมโนสัมผัสนี้เรียกว่า “มโนวิญญาณ”

ทางจิตวิทยาถือเรื่องมโนสัมผัสนี้เป็นเพียงจินตนาการธรรมดา และหาได้ถือว่าเป็นสัมผัสที่หกไม่ แต่การที่พุทธศาสนาถือเป็นการสัมผัสที่หกนั้นจะทำให้เข้าใจเรื่องราวของการรับรู้ทางใจได้ดีขึ้นอีกมาก

เมื่อเรานึกถึงมโนภาพที่ชอบหรือชัง เราจะตกอยู่ในอารมณ์สุขหรือทุกข์มโนภาพนั้น ๆ จะปรากฏในจินตนาการอย่างยึดเยื้อช้านาน อารมณ์เช่นนั้นทำให้เราเกิดอารมณ์ปรารถนาหรือตัดหาขึ้น ตัดหาชวนให้เรานึกมโนภาพนั้น ๆ ช้า ๆ ชาก ๆ และเสวยอารมณ์ต่าง ๆ

ความรู้สึกสุขและทุกข์ที่วนเวียนอยู่นี้ ได้แก่ อาการคิดฝันหรือจินตนาการ และการฝันในเวลากลางคืนก็เกิดจากการจินตนาการนั่นเอง ความฝันหรือจินตนาการนี้เป็นเหตุให้เกิดตัณหาอย่างหนึ่ง และก่อให้เกิดการกระทำกรรมขึ้น ผลแห่งการกระทำของมนุษย์ไม่ว่าดีหรือชั่ว ก็เป็นเหตุให้มนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในโลกนี้อย่างไม่สิ้นสุด เหตุผลที่กล่าวมานี้คือทัศนะทางพุทธศาสนา

การนึกมโนภาพขึ้นมาใคร่ครวญก็คือ ปรากฏการณ์ของจิต จิตคืออะไร? จิตคือความคิดนั่นเอง คำว่า จินตนาการ ก็แปลว่า อาการที่คิด จิตไม่ได้แปลว่า Soul หรือ psyche อย่างที่ฝรั่งเข้าใจ จิตไม่มีตัวตนอะไร ส่วน Ego, Self หรืออาตมัน ก็แปลว่า คิดอย่างง่าย ๆ เท่านั้น วิญญาณ ก็แปลตรง ๆ ว่า รู้แจ้ง หรือการรับรู้ เช่น จักษุวิญญาณ การรับรู้ทางตา หรือการรู้แจ้งทางตา

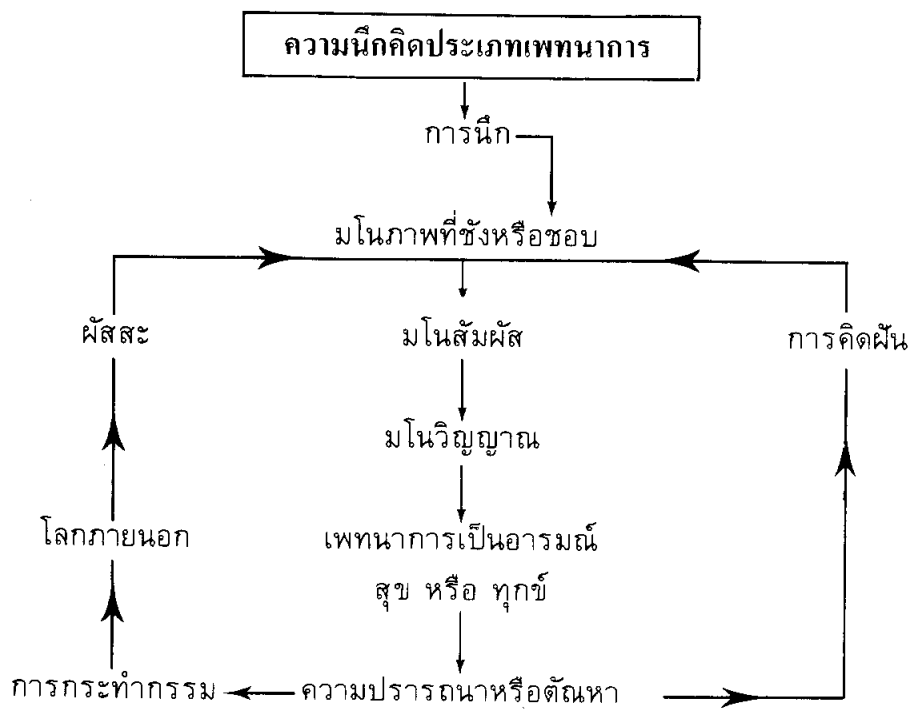
ส่วนคำว่า มโน นั้น ทางพุทธศาสนาหมายถึง ธรรมชาติอย่างหนึ่งซึ่งรู้สึกและรู้คิด นี้ดูจะใกล้เคียงกับคำว่า soul ยิ่งกว่าจิต ในพระอภิธรรม เราใช้คำว่า เจตสิก สำหรับเรียกพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของจิต คำว่า “เจต” ก็มาจากจิตนั่นเอง พุทธศาสนายังมีคำว่า

“เวทกุ” แปลว่า ผู้ถึงเวท (ความรู้) หรือเจตมุตสำหรับใช้อีก นี่แปลตรงกับคำว่า soul หรือ Psyche ของฝรั่ง

แต่พุทธศาสนาปฏิเสธไม่เชื่อความมีอยู่ของเวทกุ หรือเจตมุต หรืออาตมัน แม้คำว่า “มโน” ก็เป็นคำใช้ชั่วคราวไปพลาง ๆ เท่านั้น หาได้หมายถึงสิ่งอันใดอันหนึ่งเป็นเอกในตัวเอง หรือเป็นสิ่งที่มียู่โดยตัวเองไม่

เมื่อเราศึกษาญาณวิทยาแล้ว สมควรนำคำสอนของพุทธศาสนามาใช้อธิบายประกอบ เพราะว่าการบัญญัติคำและการใช้คำทางจิตวิทยาของพุทธศาสนานั้นสอดคล้องกันกับคำที่ใช้ในทางญาณวิทยา

อารมณ์เป็นเรื่องสำคัญ ในชีวิตของมนุษย์อารมณ์สุข ทุกข์ ที่ปรากฏออกมาทางใบหน้า และอากัปกริยาต่าง ๆ บางทีก็มีผลต่อสุขภาพร่างกาย วิชาแพทยศาสตร์ได้รับรองความจริงข้อนี้ และเรียกความรู้ดังกล่าวนี้ว่า Psychosomatism นี้แสดงถึงการที่ความนึกคิดเป็นเหตุของกายและการเคลื่อนไหวและเหตุผลที่เรากล่าวมานี้เป็นเรื่องของการนึกคิดประเภทเพทนาการ เราอาจแสดงภาพความนึกคิดเป็นขั้น ๆ ได้ดังนี้

ในความนึกคิดนี้ อารมณ์จะถูกเสริมให้รุนแรงขึ้นด้วยภาพ เสียง หรือกายสัมผัส ซึ่งชวนให้นึกถึงมโนภาพที่ชอบหรือชังได้ชัดยิ่งขึ้น คนเราจึงมีคำพูด เสียง ภาพ ดนตรีช่วยสร้างอารมณ์ให้เกิดขึ้น

ตารางข้างบนนี้ แสดงให้เห็นว่า มโน เป็นสัมผัสที่หก และการเกิดขึ้นของมโนสัมผัส มีเหตุผลดังกล่าวมานี้

ผู้มีปัญญาดี

ไม่ประมาทในขณะที่ผู้อื่นประมาท
ตื่นอยู่ทุกขณะในเมื่อผู้อื่นหลับ
ย่อมนละทิ้งคนพาลไว้ข้างหลัง
เหมือนม้าฝีเท้าเร็วทิ้งม้าฝีเท้าเลว ฉะนั้น

(พุทธภาษิต)

สรุปเนื้อหาสำคัญในบทที่ 2

1. วิวัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์
2. เมื่อก้าวโดยทั่วไป เราได้ความรู้มาจาก ครู—อาจารย์—บิดา—มารดา เพื่อนสนิทมิตรสหาย ต่าราก และจากกาลเวลาอันสมควร
3. การมีความรู้ ความรู้ต้องอยู่กับเราตลอดเวลา เมื่อถึงเวลาจะใช้ก็นำมาใช้ได้เลย เหมือนมีเงินอยู่ในกำมือย่อมสะดวกในการใช้จ่าย
4. วิวัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์ที่เป็นทฤษฎีเก่า ๆ คือ
 - 4.1 ความรู้ได้จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 - 4.2 ความรู้ได้มาจากพระเวท
 - 4.3 ความรู้ได้มาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส
 - 4.4 การคิดก้าวไปจากการรับรู้หรือคิดแล้วจึงรู้แต่บางครั้งเราก็รู้แล้วจึงคิด เท่ากับว่าเรามีประสบการณ์ก่อนแล้วจึงเกิดความคิด

คำถามประจำบทที่ 2

1. เมื่อก้าวโดยทั่วไปแล้ว เราได้ความรู้มาจากไหน? อธิบาย
2. เมื่อก้าวตามทฤษฎีเก่า ๆ แล้ววิวัฒนาการแห่งความรู้ของมนุษย์ มีวิวัฒนาการอย่างไร อธิบาย
3. การกล่าวว่า “ความรู้ได้มาจากคัมภีร์พระเวทนั้น” มีเหตุผลอย่างไร จึงกล่าวเช่นนั้น อธิบาย
4. พุทธศาสนาฝ่ายหินยาน หรือ เถรวาท กับฝ่ายมหายาน มีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องจิตในฐานะที่เป็นบ่อเกิดความรู้ แตกต่างกันอย่างใด? อธิบาย
5. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ กับหลักการที่ว่าความรู้ได้มาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส อธิบาย
6. ท่านเข้าใจคำว่า “ความรู้คู่กับความคิด” อย่างไร อธิบาย